

Det lärande projektet

Återanvänd och ny gatsten har använts i den nya beläggningen vid Järnvägshyllan på Riddarholmen i Stockholm. Slutresultat har blivit en yta som både uppfyller alla komplexa tekniska krav och smälter in i kulturmiljön.

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **ANNA RUT FRIDHOLM**

Färdigställandet av den så kallade Järnvägshyllan på Riddarholmen har varit knuten till Trafikverkets renovering av den nya Getingmidjan, som förbinder Stockholm Central och Stockholms södra. Den invigdes i augusti, efter tre års arbete.

Järnvägshyllan, som utgör tunneltaket i midjan, har i samband med renoveringen både fått en ny gatstensbeläggning och gjorts mer tillgänglig, inte minst för besökare som rör sig i anslutande Gamla Stan.

När representanter från beställaren, Statens fastighetsverk, entreprenörer, stensättare, leverantörer och arkitekter samlades för en pressträff i slutet av augusti förevisades den nya stenbeläggningen. Både ny och återanvänd sten har använts i den cirka 20 00 kvadratmeter stora ytan, där vissa partier lagts i intrikata bågmönster som krävt skickliga stensättare.

– Många som ser den nya beläggningen för första gången tror att den alltid varit en del av platsen. Det ser vi som ett gott betyg, säger Cecilia Behm, landskapsarkitekt vid AJ Landskap.

Under träffen rådde en stor samstämmighet om arbetet med hyllan varit ett ”lärande projekt” under tiden som det pågätt.

Den unika platsen, den kulturhistoriska miljön, de komplexa tekniska kraven och logistiken både runt och under hyllan har också inneburit att alla inblandade jobbat nära varandra och haft en öppen dialog.

– Här har det verkligen funnits utrymme, tid och en metod för att komma fram till de speciallösningar som behövs när man till exempel lägger sten på de tunnaste partierna av tunnelns tak, säger Cecilia Behm.

Renoveringen av Riddarholmen pågår många år framåt och är indelad i etapper.

Varje avslutad etapp utvärderas och nya erfarenheter läggs till den ackumulerade kunskapsbasen, att ta med till nästa etapp.

– Det ligger en stor utmaning i den befintliga kulturhistoriska miljön. Stenläggningen är också ett utvecklingsarbete där resultatet utvärderas kontinuerligt i etapperna, säger Kristina Lindberg, projektledare vid Statens fastighetsverk.

Den stenbelagda ytan på Riddarholmen är redan i dag en provkarta på olika beläggningar genom historien, och borde vara ett lämplig studieobjekt vid arkitektutbildningar.

Här finns allt från enklaste fältsten till moderna hållar. Mycket gammal sten har påträffats under den asfalt som nu tagits bort och ersatts med gatsten. Samtidigt har kraven på tillgänglighet ökat. För SFV är det relativt nytt att skapa tillgängliga ytor där tidigare stenytor varit ojämna.

– Man kan säga att SFV använder kulturhistoriskt traditionella material, samtidigt ställer vi moderna funktionskrav på materialen när det handlar om tillgänglighet, säger Kristina Lindberg.

Vid Södra Riddarholmshamnen har till exempel hållar använts för att göra tillgängliga stråk.

– I stråken längs Järnvägshyllan har vi sökt en karaktär av mer traditionell stenbeläggning, som samtidigt är tillgänglig. Vi har lagt stor vikt vid stembearbetning, färgvariation och mönstreläggning. Den nya stenen som lagts i de tillgängliga stråken har en sågad överyta och är flammad och trumlad för att harmoniera med den begagnade och återanvända stenen i övriga ytor.

SFV:s Kristina Lindberg betonar stenens betydelse för platsens identitet.

Projekt: Järnvägshyllan, Riddarholmen, Stockholm.

Beställare: Statens Fastighetsverk (SFV).

Projektledning SFV: Kristina Lindberg m fl.

Landskapsarkitekt och generalkonsult: AJ Landskap.

Stenentrepnr: Marbit.

Stenleverantör: Gatstensbolaget och Hallindens Granit.

De olika typerna av gatsten stärker identiteten av den historisk miljön, understryker Kristina Lindberg.

– Den stora utmaningen har varit att skapa en utformning, som förutom att ta hänsyn till kulturmiljö och tillgänglighet, har en bra teknisk beständighet och är hållbar över tid.

Ur beställarperspektiv har det också varit mycket viktigt att få fram rätt material i rätt tid.

– Vi har valt att använda svensk sten eftersom den är självklar i den kulturhistoriska miljön. Men det har varit en utmaning att få fram sten som har uppfyllt krav på färg, mineralkomposition, klyvbarhet och andra tekniska egenskaper som efterfrågats.

Kristina Lindberg lyfter fram betydelsen av landskapsarkitekternas insats i projekteringsskedet: deras intresse för platsen, utformningen och materialkraven.

– De har lagt ner mycket arbete på att få fram rätt nyanser, och för att den nya stenen både ska harmoniera med den gamla och avvika så att man ser var det tillgängliga stråket är.

Även stenprofessor Kurt Johansson har bistått vid kravställning samt ut-

formning av förfrågningsunderlaget.

– Som beställare var det viktigt att stärka mig i kravställningen, säger Kristina Lindberg.

– Projektet har också haft stor nytta av dokumenten som omfattar dimensionering och tillhandahålls av Sveriges Stenindustriförbund.

Stensättarnas arbete för slutresultatet kan förstås inte underskattas. (Läs intervju med Mikael Karlsson på sid 10–11.)

– I början av ett projekt vet man ju inte riktigt hur resultatet kommer att se ut, som jämnhet i stensättning, hur stensättaren löser svåra passager etcetera. För att snabbt komma överens om utförandet föreskrev vi därför en referensyta som stensättaren fick börja med, och som senare besiktigades innan den godkändes. På så sätt fick vi en yta med ett utseende som både beställare och entreprenör var överens om. Om skulle oenigheter uppstå var tanken att man kunde gå tillbaka till referensytan för en jämförelse. Nu behövde vi aldrig använda referensytan eftersom vi fick så duktiga stensättare, vilket har varit en stor glädje och helt avgörande för resultatet. Både utseendemässigt och för den tekniska livslängden. ■

STENLÄRDOMAR

FRÅN JÄRNVÄGSHYLLAN

- Läs på och sträva efter att bli en kun- ning och engagerad beställare.
- Lyssna på stensättaren när det blir problem, en erfaren stensättare har ofta bra förslag på lösningar.
- Om det är möjligt, samarbeta med branschens stenleverantörer för att få fram sten som fungerar för ändamålet.
- Använd mallarna som Sveriges Stenindustriförbund tagit fram för kravställning och kontroll, här finns mycket samlad erfarenhet och bra dokument som kan vara till nytta vid framtagning av förfrågningsunder- laget.
- Se till att projektörer och stenleveran- törer tidigt får kontakt så att rätt sten föreskrivs.
- Lägg en referensyta som både bestäl- lare och entreprenör godkänner. Det kan lösa eventuella oenigheter långt innan slutbesiktning.
- Erfarenhetsåterföring är jätte viktig! Se till att projektören är delaktig under genomförandet och får återkoppling på både utformning och funktion.
- Underskatta inte projekteringen, låt den ta tid och värdesätt vikten av en bra beskrivning.

Överkommissariens trappa vid Norra Riddarholmsstranden är ett av många fina nya stenarbeten.

Stensättare Mikael Karlsson, professor Kurt Johansson och stenleverantör Markus Malmberg diskuterar dimensioner och fogmaterial.